

نگاهی اجمالی به مهم ترین تحولات

روابط ایران و امریکا

رضامومن زاده^(۱)

مقدمه

سابقه روابط ایران و امریکا به ۱۸۰ سال پیش بر می گردد. به عبارت دیگر، این رابطه به شکل عملی از سال ۱۸۳۲م (۱۲۱۱هش)، در پی ورود مسیونرهای مذهبی امریکا به ایران آغاز شد. نخستین سند تاریخی روابط دو کشور به عهدنامه دوستی و تجاری ایران و امریکا مربوط است که در ماه دسامبر سال ۱۸۵۶ در قسطنطنیه میان دو طرف امضا شد. از آن تاریخ تاکنون، روابط دو کشور فراز و نشیبهای فراوانی را طی کرده است که از مرحله دوستی و هم پیمانی تا مرحله مقابله و رویارویی، قابل سطح بندی است. هر مرحله از سطح روابط نیز با ویژگیهایی از دیگر مراحل جدا می شود. برای نمونه، در یک دوره، عمده تمرکز دو کشور حول مباحث اقتصادی و در دوره دیگر، بر محور امنیت متمرکز بوده است یا اینکه در دوره ای، حاکمیت ایران ایفای نقش کامل امریکا در امور داخلی را خواستار بوده است و در دوره دیگری، نه تنها در داخل ایران، دست امریکا قطع شده، بلکه هیئت حاکمه ایران منافع منطقه ای آن را به چالش کشیده است. از طرف دیگر، برخی از تحولات عمده داخلی و خارجی موجب شده تا مسیر مناسبات دو جانبه تغییراتی اساسی داشته باشد. از این میان، می توان به جنگ جهانی دوم، کودتای ۲۸ مرداد، انقلاب اسلامی ایران، حادثه تسخیر سفارت امریکا در تهران و ... اشاره کرد.

اهمیت روابط ایران و امریکا در حوزه سیاست خارجی و امنیتی و به طور کلی، جایگاه آن در سرنوشت آینده کشور بر کسی پوشیده نیست. در شرایط کنونی، برخورد درست با این مسئله در صد بالایی از ظرفیتهای و فعالیتهای دستگاه دیپلماسی کشور را به خود اختصاص داده است؛ بنابراین، بیان دقیق و

(۱) محقق حوزه جنگ ایران و عراق

حقیقی وقایع و در نتیجه، ادراک درست از مسیر تحولات تاریخی یکی از مهم ترین عواملی است که می تواند در روند تصمیم گیریها نقش مؤثری داشته باشد.

تاکنون، در مورد روابط دو جانبه ایران و امریکا و تحولات مربوط بدان، کتابها و مقالات مختلفی نوشته شده است که برخی از آنها به صورت روز شمار روابط و با هدف بیان صرف حوادث تاریخی تدوین شده اند و برخی دیگر با نگاهی تحلیلی مسائل بین دو طرف را به بحث گذاشته اند.

آنچه در پی می آید، نگاهی اجمالی به عمده ترین وقایع روابط دو جانبه ایران و امریکا از آغاز تاکنون است؛ وقایعی که مرور سلسله وار و هدفمند آنها می تواند در ترسیم چشم اندازهای آینده روابط دو کشور کمک کند. البته، این نوشتار، افزون بر پیگیری هدف مزبور، قصد دارد از روند حادثه ها، نکته هایی را هبردی با رویکرد سیاسی و امنیتی استخراج و پیش روی خوانندگان محترم قرار دهد. به همین منظور، روابط ۱۸۰ ساله دو کشور در دوره های مجزا تقسیم بندی و هر دوره با بیان ویژگیهای آن نسبت به دوره دیگر متمایز شده است.

۱) آغاز روابط

سابقه روابط ایران و امریکا به اواسط قرن نوزدهم بر می گردد. این روابط با خدمات آموزشی و بهداشتی امریکا در ایران آغاز شد. از سال ۱۸۳۲ (۱۲۱۱ هـ.ش)، هیئتهای مذهبی امریکا به ایران وارد شدند. البته، نخستین سند تاریخی روابط دو کشور به عهدنامه دوستی و تجاری ایران و امریکا مربوط است که در دسامبر سال ۱۸۵۶ میان دو طرف امضا شد و از سال ۱۸۸۳ ایران و امریکا به بازگشایی سفارتخانه در دو کشور اقدام کردند. با

نخستین سند تاریخی روابط ایران و آمریکا به عهدنامه دوستی و تجاری دو کشور مربوط است که در دسامبر سال ۱۸۵۶ امضا شد و از سال ۱۸۸۳ ایران و آمریکا به بازگشایی سفارتخانه در کشورهای یکدیگر اقدام کردند

وجود این، به نظر می‌رسد، روابط دو کشور در مرحله آغاز و ویژگیهای خاصی داشته است که به طور خلاصه، می‌توان به برخی از آنها اشاره کرد:

۱) ایرانیان اساساً آمریکا را کشوری عاری از اهداف استعماری می‌پنداشتند. این طرز تفکر مبنای درخواست اولیه دولت ایران مبنی بر فرستادن مستشاران آمریکایی به ایران در سال ۱۹۱۱ را تشکیل می‌داد که در این مورد می‌توان به مأموریت مورگان شوستر آمریکایی در ایران اشاره کرد.

۲) گسترش سیاست آمریکا در ایران با احتیاط و دوراندیشی انجام گرفت؛ زیرا، این کشور اذعان داشت که ایران در منطقه نفوذ بریتانیا و شوروی قرار دارد.

۳) تا نیمه نخست قرن بیستم، ایران جایگاه ویژه‌ای در دیپلماسی آمریکا نداشت.

۴) نفوذ کم آمریکا در ایران با توجه به استراتژی انزو و گرابی آمریکا در این دوران قابل درک است.

برخی از مهم‌ترین تحولات روابط دو جانبه ایران و آمریکا در این دوره عبارت‌اند از:

- مهر ماه سال ۱۲۳۰ (اکتبر ۱۸۵۱): نخستین قرارداد رابطه ایران و آمریکا با نام عهدنامه دوستی و کشتیرانی در استانبول از طرف نمایندگان دو دولت ایران و آمریکا امضا شد.

- آذر ماه سال ۱۲۳۶ (دسامبر ۱۸۵۷): نخستین معاهده بین ایران و آمریکا با نام عهدنامه مودت و تجارت در هشت ماده به فارسی و انگلیسی به امضا رسید.

- دی ماه سال ۱۲۶۱ (ژانویه ۱۸۸۳): نخستین وزیر مختار آمریکا با نام ویلیام بنجامین به تهران آمد و نامه‌های رئیس جمهوری آمریکا، مستر ارتور را به ناصرالدین شاه تسلیم کرد.

- مهر ماه سال ۱۲۶۷ (اکتبر ۱۸۸۸): پنج سال پس از ورود سفیر

آمریکا به تهران، نخستین سفیر ایران با نام حاج حسین قلی‌خان نوری به واشنگتن رفت.

- بهمن ماه سال ۱۲۸۹ (فوریه ۱۹۱۱): مجلس شورای ملی قرارداد استخدام مستشاران آمریکایی را برای وزارت مالیه به مبلغ سالانه ده هزار و نهصد دلار موجب تصویب کرد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۲۹۰ (مه ۱۹۱۱ م): مورگان شوستر آمریکایی - متخصص امور مالی - که برای سرو صورت دادن به وضع مالی ایران استخدام شده بود، به اتفاق شانزده نفر از همکاران خود به تهران وارد شد.

- آذر ماه سال ۱۲۹۰ (نوامبر ۱۹۱۱): سفارت روسیه ضرب الاجلی را بر مبنای سه اصل اخراج مورگان شوستر آمریکایی، استخدام اتباع خارجی با اجازه روس و انگلیس و پرداخت خسارت لشکرکشی روسیه به ایران به دولت داد و برای آن ۴۸ ساعت مهلت قابل شد.

- شهریور ماه سال ۱۲۹۸ (سپتامبر ۱۹۱۹): دولت آمریکا از طریق وزیر مختار خود در ایران به انعقاد قرارداد ۹ اوت ۱۹۱۹ ایران و انگلیس به شدت اعتراض کرد.

- آبان ماه سال ۱۲۹۸ (اکتبر ۱۹۱۹): مجلس شورای ملی استخراج نفت ایران را از طریق کمپانی استاندارد اوپل آمریکا در مناطق آذربایجان، گرگان مازندران، گیلان و خراسان تصویب کرد.

۲) نقش فعال آمریکا در ایران

در نخستین سالهای پس از جنگ جهانی اول، ایالات متحده نقش فعال تری را در آینده ایران ایفا کرد و تا آنجا پیش رفت که به مقابله با تهدیدهای فرضی ای پرداخت که متوجه حاکمیت و استقلال ایران بود. طی سالهای میانی جنگ اول و دوم

**طی سالهای میانی جنگ اول و دوم جهانی،
دامنه نفوذ امریکاییان در ایران روز به روز گسترده تر شد،
به طوری که پس از جنگ جهانی دوم
روابط دو کشور تحکیم و گسترش
در خور توجهی یافت؛ که این توسعه در روابط،
نشانه و نتیجه‌ای از رقابت سیاسی
امریکا و شوروی بود**

اعطای امتیاز نفت قسمتی از شرق و شمال شرق ایران به شرکت نفت ایران و امریکا را تصویب کرد.
- خرداد ماه ۱۳۱۶ (ژوئن ۱۹۳۷): پیمان دوستی ایران و امریکا امضا شد.

- شهریور ماه سال ۱۳۲۰ (سپتامبر ۱۹۴۱): فرانکلین روزولت، رئیس جمهوری امریکا، در پاسخ رضا شاه در مورد اشغال ایران به دست نیروهای انگلستان و شوروی، ضمن تشریح اوضاع جهان و لزوم جلوگیری از سیاست توسعه طلبی و جاه طلبی هیتلر و همچنین، همکاری تمامی کشورهای که خواهان حفظ استقلال خود هستند، یادآور شد که درباره حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران لزوم صدور بیانیه‌ای از طرف دولت‌های انگلیس و شوروی را یادآور شده است.

- آذر ماه سال ۱۳۲۱ (دسامبر ۱۹۴۲): نخستین گروه از نیروهای نظامی امریکا با نام میسیونهای نظامی به ایران وارد شدند.
- خرداد ماه سال ۱۳۲۲ (مه ۱۹۴۳): مجلس شورای ملی قرارداد بازرگانی ایران و امریکا را تصویب کرد.

- شهریور ماه سال ۱۳۲۲ (سپتامبر ۱۹۴۳): به مناسبت الحاق ایران به دولت‌های پیرو ارتش متفقین، از طرف شاه تلگرافهای تبریک برای انگلیس، امریکا و شوروی مخابره شد.

- آذر ماه سال ۱۳۲۲ (نوامبر ۱۹۴۳): در پی سفر روزولت به ایران، مذاکرات سران سه کشور امریکا، انگلیس و شوروی در کنفرانس تهران آغاز شد. در اعلامیه این کنفرانس، همکاری مؤثر ایران در پیروزی متفقین مورد تصدیق قرار گرفت.

- بهمن ماه سال ۱۳۲۳ (فوریه ۱۹۴۴): وزارت امور خارجه اعلام کرد، دولت‌های ایران و امریکا تصمیم گرفته اند هیئتهای نمایندگی سیاسی خود را در دو کشور از مقام سفارت به سفارت کبری ارتقا دهند.

جهانی، دامنه نفوذ امریکاییان در ایران روز به روز گسترده تر شد، طوری که پس از جنگ جهانی دوم با تحکیم و گسترش در خور توجهی در روابط ایران و امریکا همراه بود. این توسعه در روابط، نشانه و نتیجه‌ای از رقابت سیاسی امریکا و شوروی بود. از نظر امریکا، به حداقل رساندن نفوذ شوروی در خاورمیانه و حفظ جریان نفت به غرب اهمیت داشت.

یکی از ویژگیهای مهم این دوره از روابط، تمرکز مسائل دو طرف حول مباحث اقتصادی است. در این مقطع، ایران تصمیم به استمداد از امریکا برای سرو سامان دادن به اوضاع مالی کشور گرفت. با وجود این، هیئتهای اعزامی از سوی امریکا از جلسه آرتور میلسپو با مخالفت قدرتهای صاحب نفوذ در ایران روبه رومی شدند.

مهم ترین تحولات این دوره عبارت اند از:

- آذر ماه سال ۱۳۰۱ (دسامبر ۱۹۲۲) دکتر آرتور میلسپو در مقام رئیس کل مالیه ایران کار خود را برای اصلاح امور مالی کشور آغاز کرد.

- خرداد ماه سال ۱۳۰۲ (ژوئن ۱۹۲۳): مجلس شورای ملی قانون استقراض پنج میلیون دلار از امریکا و مذاکره درباره استقراض ۳۵ میلیون دلار دیگر از بانکهای این کشور را تصویب کرد.

- خرداد ماه ۱۳۰۲ ژوئن (۱۹۲۳): قتل ماژول ایمبری، یکی از کارکنان سفارت امریکا، در جریان حادثه سقاخانه بازارچه آقا شیخ هادی.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۰۶ (آوریل ۱۹۲۷): تیمورتاش، وزیر دربار، فرمان رضا شاه را در مورد الغای کاپیتولاسیون رسماً اعلام کرد.

- بهمن ماه سال ۱۳۱۵ (فوریه ۱۹۳۶): مجلس شورای ملی قانون

واقعه کودتای ۲۸ مرداد موقعیت سیاسی و اقتصادی آمریکا را در ایران تحکیم و سقوط مصدق و بازگشت شاه به قدرت شرایط نفوذ ایالات متحده را به جای بریتانیا و آغاز دور جدیدی از وابستگی و استبداد را فراهم آورد. از این تاریخ به بعد، روابط دو کشور ایران و آمریکا به مرحله جدیدی وارد شد و به موازات بیشتر شدن مناسبات حاکمیت ایران با مقامات امریکایی، زمینه های ایجاد فاصله بیشتر میان افکار عمومی داخل کشور، با نقش ایالات متحده در ایران فراهم شد. به همین دلیل کارشناسان معتقدند روابط ایران و آمریکا هیچ گاه (حتی پیش از وقوع انقلاب اسلامی) شکل طبیعی نداشته است و نقشی که آمریکا در سقوط دکتر مصدق داشته، چهره آمریکا را برای ایرانیان آشکار کرد. آمریکاییان به رغم گسترش نفوذ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی، که در این مرحله داشتند، هیچ گاه نتوانستند واقعه های جامعه ایران را درک کنند؛ نکته ای که با وقوع انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۹) کارشناسان و مقامات کاخ سفید بارها بدان اعتراف کردند.

می توان دوره ۲۶ ساله از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ را از نظر وقایع و تحولات سیاسی و امنیتی به دو دوره عمده تقسیم کرد. در اینجا، سلسه حوادث را در قالب این دو دوره مرور می کنیم:

۳-۱) تحکیم موقعیت سیاسی - اقتصادی آمریکا در ایران (از ۱۳۳۲ تا ۱۳۴۱ هـ.ش)

۲۸ مرداد ۱۳۳۲ (۱۸ اوت ۱۹۵۳): وقوع کودتا علیه دولت مصدق. طراح کودتا کریمت روزولت، مأمور ویژه سیا، بود.

- آبان ماه سال ۱۳۲۵ (نوامبر ۱۹۴۶): دولت امریکاطی یادداشتی از شوروی و انگلیس خواست در راستای اجرای قرارداد پوتسدام، نیروهای خود را پیش از مارس ۱۹۴۶ از ایران خارج کنند.

- آبان ماه سال ۱۳۲۸ (نوامبر ۱۹۴۹): شاه به دعوت رئیس جمهور آمریکا، ترومن، برای ۴۸ روز تهران را به مقصد واشنگتن ترک کرد.

- ۱۳۲۹ (۱۹۵۰): آمریکا اعلام کرد، ایران طبق برنامه اصل چهار کمک فنی دریافت خواهد کرد.

- فروردین ماه سال ۱۳۲۹ (آوریل ۱۹۵۰): موافقتنامه کمک دفاعی متقابل ایران و آمریکا در واشنگتن امضا شد.

- اسفند ماه سال ۱۳۳۰ (مارس ۱۹۵۱): مجلس شورای ملی و سنای ایحیه ملی کردن نفت را تصویب کردند.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۳۱ (مه ۱۹۵۱): دکتر مصدق به مقام نخست وزیری انتخاب شد.

تیر ماه سال ۱۳۳۲ (ژوئیه ۱۹۵۲): رئیس جمهور آمریکا به مصدق اعلام کرد، دولت آمریکا برای کمک به ایران تمایلی ندارد و در قضیه نفت دخالت نمی کند.

- مهر ماه سال ۱۳۳۲ (اکتبر ۱۹۵۲): دکتر مصدق قطع روابط سیاسی ایران و انگلیس را اعلام کرد.

۳) کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ (۱۸ اوت ۱۹۵۳)

کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ از آن نظر در زنجیره رویدادهای روابط ایران و آمریکا اهمیت دارد که در ماهیت فعالیتهای آمریکا در ایران و مسیر مناسبات دو کشور تغییراتی اساسی را ایجاد کرد.

- آذر ماه سال ۱۳۳۲ (دسامبر ۱۹۵۳): نیکسون، معاون رئیس جمهوری امریکا، به تهران آمد. در تاریخ ۱۶ آذر ماه سال ۱۳۳۲، دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به این سفر تظاهرات کردند که طی آن، سه نفر از دانشجویان کشته شدند. فروردین ماه سال ۱۳۳۳ (آوریل ۱۹۵۴)، کنسرسیوم نفت با شرکتهای امریکایی تشکیل شد.

- مرداد ماه سال ۱۳۳۳ (اوت ۱۹۵۴): توافق ایران با شرکتهای عضو کنسرسیوم بر سر تولید نفت. آیزنهاور، رئیس جمهوری امریکا، با قدردانی از تلاشهای هندرسن و هوور در مسئله نفت ایران تأکید کرد، حل مسئله نفت ایران به استقرار مناسبات دوستانه میان متفقین اروپایی و کشورهای خاور نزدیک کمک خواهد کرد.

و اگر شوروی قصد تجاوز نداشته باشد، هرگز آن کشور را تهدید نمی کند.

- آذر ماه سال ۱۳۳۸ (دسامبر ۱۹۵۹): آیزنهاور به تهران سفر کرد.

- دی ماه سال ۱۳۳۹ هـ.ش (دسامبر ۱۹۶۰): شاه، انتخاب جان. اف. کندی را به مقام ریاست جمهوری امریکا تبریک گفت. در دوره کندی، امریکا برای جلوگیری از نفوذ کمونیسم در کشورهای جهان سوم به اصلاحات و مبارزه با فساد اقدام کرد. همچنین، قصد داشت در ایران نیز، با استفاده از اصلاحات ارضی و جانشین کردن کمک اقتصادی به جای کمکهای نظامی جلوی رشد کمونیسم و اقدامات تند علیه شاه را بگیرد.

- آذر ماه سال ۱۳۴۰ (ژانویه ۱۹۶۱): نخستین جلسه فرماندهان نیروی دریایی ایران و امریکا برای شرکت در مانور مشترک نیروی دریایی دو کشور در عرشه ناو واکس بربی تشکیل شد.

۲-۳) واگذاری نقش منطقه ای به ایران (از ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۷ هـ.ش)

اتخاذ سیاست ژاندارمی برای حفاظت از منابع امریکا از سوی ایران با پشتیبانی ایالات متحده در راستای آموزه نیکسون یکی از مشخصه های بارز روابط ایران و امریکا در این دوره بود. در این دوره، عایدات نفتی ایران سیر صعودی یافت و شاه بیشترین درآمد نفتی را در راستای افزایش قدرت منطقه ای ایران هزینه کرد؛ موضوعی که شاه بارها، بر آن تأکید کرد. البته، امریکا کاملاً، این سیاست را تأیید و از آن حمایت می کرد. تقویت ارتش با هدف حفظ نظام سلطنتی در ایران و دفاع از منافع منطقه ای امریکا سبب شد تا شاه بودجه نظامی ایران را

واقعه کودتای ۲۸ مرداد

موقعیت سیاسی و اقتصادی امریکا را

در ایران تحکیم کرد

و سقوط مصدق و بازگشت شاه به قدرت،

آغاز دور جدیدی از وابستگی و استبداد را

فراهم آورد

- مهر ماه ۱۳۳۳ (اکتبر ۱۹۵۴): وزارت خارجه امریکا با صدور اعلامیه ای تصمیم ایران مبنی بر امضای پیمان نظامی با عراق و ترکیه و عضویت در پیمان بغداد را تأیید و از آن استقبال کرد. - آبان ماه سال ۱۳۳۵ (اکتبر ۱۹۵۶): نخستین مانور دریایی مشترک ایران و امریکا در خلیج فارس برگزار شد.

تیر ماه سال ۱۳۳۶ (ژوئن ۱۹۵۷): بنا به دعوت فرمانده ناوگان ششم امریکا، شاه از عظیم ترین واحد دریایی جهان در مدیترانه بازدید کرد.

- تیر ماه سال ۱۳۳۷ (ژوئن ۱۹۵۸): شاه طی سفر به امریکا با آیزنهاور ملاقات کرد.

- اسفند ماه سال ۱۳۳۷ (مارس ۱۹۵۹): امریکا موافقتنامه های دو جانبه ای را با کشورهای ایران و پاکستان و ترکیه امضا کرد. ایران در این مورد گفت که موافقتنامه مزبور جنبه دفاعی دارد

- سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴): تحمیل قرارداد ننگین کاپیتولاسیون. در این سال، مجلس شورای ملی این قانون را تصویب کرد. براساس این قانون، حق رسیدگی به جرایم آمریکایی در ایران از دادگاههای کشور سلب شد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۳ (مه ۱۹۶۴): شاه به دعوت جانسون رئیس جمهور آمریکا به این کشور رفت.

- آبانماه ماه سال ۱۳۴۳ (اکتبر ۱۹۶۴): حمله شدید امام خمینی (ره) به تصویب قانون کاپیتولاسیون.

- آبان ماه سال ۱۳۴۳ (اکتبر ۱۹۶۴): تبعید امام (ره) به ترکیه.

- دی ماه سال ۱۳۴۳ (ژانویه ۱۹۶۵): محمد بخارایی در اعتراض به تصویب قانون کاپیتولاسیون حسنعلی منصور، نخست وزیر را ترور کرد.

پس از کودتای ۲۸ مرداد،

روابط ایران و آمریکا به مرحله جدیدی

وارد شد

و به موازات افزایش روابط دو کشور،

فاصله بیشتری میان افکار عمومی

داخل کشور، با نقش ایالات متحده

در ایران ایجاد شد

- بهمن ماه سال ۱۳۴۳ (فوریه ۱۹۶۵): اولین گروه از هواپیماهای جنگنده اف-۵ طی مراسمی به نیروی هوایی ایران پیوست.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۶ (آوریل ۱۹۶۷): ریچارد نیکسون، معاون سابق ریاست جمهوری آمریکا، برای دیداری خصوصی با شاه به تهران وارد شد. وی در این دیدار گفت: «امریکا باید ایران را در خلیج فارس تقویت کند».

- مرداد ماه سال ۱۳۴۶ (اوت ۱۹۶۷): شاه به دعوت جانسون، رئیس جمهور آمریکا، به واشنگتن رفت.

- خرداد ماه سال ۱۳۴۷ (ژوئن ۱۹۶۸): شاه دوباره به آمریکا سفر کرد.

- سال ۱۳۴۷ (۱۹۶۸): دولت انگلیس گفت تا سال ۱۹۷۱ تمام نیروهایش را از منطقه خارج خواهد کرد.

در سالهای پایانی این دوره به بالاترین میزان آن (حدود ده میلیارد دلار در سال) برساند. این در حالی است که هزینه های هنگفت نظامی وی شائبه هایی را حتی نزد افکار عمومی داخل آمریکا ایجاد کرد. برخی از عمده ترین ویژگیهای این دوره عبارت اند از:

الف) آمریکا کاملاً از سیاستها و برنامه های داخلی شاه، مانند اصلاحات ارضی حمایت می کرد. انقلاب سفید شاه به عنوان نماد برنامه های وی برای ایران مطرح شد و مطبوعات و مقامات آمریکایی شاه را چهره ای مترقی و اصلاح طلب نامیدند.

ب) آمریکا از افزایش قدرت منطقه ای ایران در چهارچوب آموزه نیکسون حمایت کرد. بر اساس این آموزه، قدرتهای منطقه ای باید مسئولیت بیشتری را برای امنیت دسته جمعی عهده دار شوند. آموزه نیکسون نیز تحت تأثیر شدید ناکامیهای آمریکا در جنگ ویتنام تدوین شد.

ج) شاه می کوشید آمریکا را حامی استقلال ملی ایران نشان دهد. در این راه، برای قانع کردن افکار عمومی داخلی، به روابط گذشته دو کشور اشاره می کرد.

د) همکاری نظامی و تسلیحاتی آمریکا با ایران در چهارچوب سیاستهای راهبردی و جهانی آمریکا صورت گرفت. هر چند ممکن بود بنا به دلایلی وقفه هایی در این روند ایجاد شود، اما هیچ گاه قطع نشد. این موضوع نیز ثابت شده است که شاه هیچ برنامه ای برای آینده کشور با بهره گیری از برتری منطقه ای کشور نداشت.

ه) در سالهای منتهی به پایان این دوره، که با وقوع انقلاب اسلامی مقارن شد، به دلیل وقوع برخی از تحولات، شائبه حمایت آمریکا از مخالفان شاه ایجاد شد. با وجود این، تاکنون، هیچ سندی مبنی بر حمایت آمریکا از عناصر مخالف شاه وجود ندارد.

مهم ترین تحولات این دوره عبارت اند از:

- دی ماه سال ۱۳۴۰ (ژانویه ۱۹۲۶): تصویب قانون اصلاحات ارضی.

- فروردین ماه سال ۱۳۴۱ (آوریل ۱۹۶۲): سفر شاه به آمریکا.

- شهریور ماه سال ۱۳۴۱ (اوت ۱۹۶۲): جانسون، رئیس جمهور آمریکا گفت: «دور اندیشی، شهامت و مساعی شاه را در راه اصلاحات ارضی می ستایم».

- خرداد ماه سال ۱۳۴۲ (ژوئن ۱۹۶۳): در اعتراض به دستگیری امام خمینی (ره) در قم، تظاهرات گسترده ای در تهران انجام شد که طی آن، مأموران شاه به مردم حمله و تعدادی را کشته و زخمی کردند.

ایالات متحده امریکا

در چهارچوب آموزه نیکسون

که پس از شکست این کشور در ویتنام تدوین شد،

از افزایش قدرت منطقه ای ایران حمایت می کرد؛

بر اساس این آموزه، قدرتهای منطقه ای باید

مسئولیت بیشتری را در قبال امنیت دسته جمعی

عهده دار می شدند

- شهریور ماه سال ۱۳۴۷ (سپتامبر ۱۹۶۸): خبرگزاری آسوشیتدپرس اعلام کرد: «کنگره امریکا ایران را از مقررات محرومیت از دریافت سلاحهای سنگین و مهم، مانند هواپیماهای جت و انواع موشکها معاف کرد و بر اساس این مقررات، از نظر امریکا، ایران جز کشورهای کم رشد محسوب نمی شود.

- آبان ماه سال ۱۳۴۷ (نوامبر ۱۹۶۸): نیکسون به مقام ریاست جمهوری امریکا انتخاب شد.

- بهمن ماه سال ۱۳۴۷ (ژانویه ۱۹۶۹): شاه پیشنهاد کرد که امریکا سالانه، مبلغ صد میلیون دلار نفت ایران را به عنوان تضمین بر خرج شدن در امور تسلیحاتی هزینه کند، پیشنهادی که امریکا آن را رد کرد.

- مهر ماه سال ۱۳۴۸ (اکتبر ۱۹۶۹): شاه به امریکا رفت.

- فروردین ماه سال ۱۳۴۹ (آوریل ۱۹۷۰): کنفرانس سیاستمداران امریکایی که در سفارت امریکا در ایران تشکیل شده بود، با تأکید بر نقش رهبری شاه در خلیج فارس به کار خود پایان داد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۹ (مه ۱۹۷۰): در مخالفت با حضور سرمایه گذاران امریکایی، اعلامیه ای با امضای حوزه علمیه قم انتشار یافت. در این اعلامیه، نسبت به پیامدهای وخیم سپردن کشور به بیگانگان هشدار داده شد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۰ (مه ۱۹۷۱): نیکسون، رئیس جمهور امریکا، به تهران سفر کرد.

- آذر ماه سال ۱۳۵۰ (دسامبر ۱۹۷۱): شاه طی مصاحبه ای گفت: «من معتقدم، ایالات متحده درک می کند که آنها نمی توانند ژاندارم بین المللی شوند و ثبات در جهان را باید کشورهای تأمین کنند که می توانند چنین وظیفه ای را در مناطق گوناگون

به عهده بگیرند».

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۱ (مه ۱۹۷۲): نیکسون در راه بازگشت از شوروی به تهران وارد شد. در این سفر، وی به شاه قول داد که ایران هرگونه سلاح غیر هسته ای را که مایل است می تواند از زرادخانه امریکا خریداری کند.

- خرداد ماه سال ۱۳۵۲ (ژوئن ۱۹۷۳): سرهنگ لوئیز هاو کینز، مستشار امریکایی، در تهران به قتل رسید.

- تیر ماه سال ۱۳۵۲ (ژوئیه ۱۹۷۳): شاه به دعوت نیکسون برای دهمین بار به امریکا سفر کرد.

- خرداد ماه سال ۱۳۵۳ (ژوئیه ۱۹۷۴): رئیس دانشگاه جورج واشنگتن در کاخ نیاوران با شاه دیدار و طی مراسمی، درجه دکترای افتخاری خدمات انسانی را به وی تقدیم کرد.

- سال ۱۳۵۳ (سال ۱۹۷۴): اختلاف نظر امریکا و شاه در مورد نفت بالا گرفت.

- اسفند ماه سال ۱۳۵۳ (مارس ۱۹۷۵): ایران و امریکا موافقتنامه همکاری درباره استفاده غیر نظامی از انرژی اتمی را امضا کردند.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۴ (مه ۱۹۷۵): شاه به دعوت جerald فورد، رئیس جمهوری امریکا، به واشنگتن سفر کرد.

- تیر ماه سال ۱۳۵۴ (ژوئیه ۱۹۷۵): اردشیر زاهدی، سفیر ایران در امریکا، گفت: «میزان کمکهای ایران به کشورهای خارجی در حدود ۷ درصد از تولید ناخالص ملی است».

- شهریور ماه سال ۱۳۵۴ (سپتامبر ۱۹۷۵م): دانشگاه کالیفرنیا جنوبی طی مراسمی، به شاه دکترای افتخاری حقوق داد.

- مهر ماه سال ۱۳۵۴ (اکتبر ۱۹۷۵): شاه در مصاحبه با رادیو تلویزیون فرانسه بر نقش پاسداری ایران از منطقه خلیج فارس تأکید کرد.

کالاهای امریکایی در منطقه است». وی توجه مقامات امریکایی را به این نکته جلب کرد که اگر خواسته‌های ایران را درک نکنند، ممکن است این بازار بزرگ را از دست بدهند. وی همچنین، در مورد دانشجویان مخالف ایران در امریکا افزود: «حرفهای این جوانها همه مسخره است. باید دید که آیا آنها واقعاً، ایرانی اند و مزدور و اجیر شده نیستند».

- آبان ماه سال ۱۳۵۶ (نوامبر ۱۹۷۷): شاه برای ملاقات با کارتر به امریکا رفت. دانشجویان ایرانی مقیم امریکا در اعتراض به این سفر در چند شهر امریکا تظاهرات کردند.

- آذر ماه سال ۱۳۵۶ (دسامبر ۱۹۷۷): سفر رسمی کارتر به تهران انجام شد. کارتر در این سفر، ایران را جزیرهٔ ثبات در منطقهٔ آشوب زده قلمداد کرد.

- ۱۹ دی ماه سال ۱۳۵۶ (ژانویه ۱۹۷۸): قیام مردم قم سرکوب شد.

- بهمن ماه سال ۱۳۵۶ (ژانویه ۱۹۷۸): کمیتهٔ روابط خارجی امریکا گزارش داد، بودجهٔ نظامی ایران در سال ۱۹۷۶ به ۹/۵ میلیارد دلار رسیده است.

- فروردین ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): سازمان مرکزی پیمان سنتو اعلام کرد، نیروهای هوایی ایران، ترکیه، پاکستان و بخشی از نیروی هوایی امریکا و انگلیس در مانوری دفاعی شرکت خواهند کرد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): یک سناتور دموکرات، دولت کارتر را از فروش ۷۰ فروند هواپیمای اف-۱۴ و ۱۴۰ فروند هواپیمای اف-۱۵ به دولت ایران به شدت منع کرد. وی هشدار داد که اگر رژیم ایران تغییر کند، ممکن است تمامی این سلاحها را دولت دیگری علیه منافع امریکا در خاورمیانه به کار گیرد.

- خرداد ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): مذاکرات ایران در امریکا دربارهٔ خرید نیروگاههای هسته‌ای به سبب نبودن تضمینهای ایمنی، به بن بست رسید.

- مرداد ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): شاه در مصاحبه‌ای اعلام کرد، اگر نظم حاکم بر ایران تغییر کند، با توجه به وابستگی بین اروپا و ایران، غرب بدون شلیک حتی یک فشنگ خواهد مرد.

- ۱۷ شهریور ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): کشتار مردم تهران در حادثهٔ جمعه سیاه.

- آبان ماه سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۸): کارتر از سازمان سیا به علت ناتوانی اش در پیش بینی حوادث ایران انتقاد کرد.

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): سولیوان، سفیر امریکا در تهران، طی ملاقاتی با شاه، دستور العمل دولت امریکا را دربارهٔ خروج شاه از ایران به وی ابلاغ کرد.

- مرداد ماه سال ۱۳۵۵ (اوت ۱۹۷۶): کیسنجر، وزیر خارجهٔ امریکا، طی سفر به تهران اعلام کرد: «امریکا ۱۶۰ فروند اف-۱۶ را به ارزش ۳/۴ میلیارد دلار به ایران تحویل می دهد».

- مرداد ماه سال ۱۳۵۵ (اوت ۱۹۷۶): شاه با انتقاد از موضع سنای امریکا در مورد فروش اسلحه به ایران، نفوذ کمونیسم را یادآور و فروش بیشتر اسلحه به ایران را خواستار شد.

- مهر ماه سال ۱۳۵۵ (اکتبر ۱۹۷۶): شاه در مصاحبه‌ای مطبوعاتی اعلام کرد: «بخش مهمی از منابع انرژی جهان آزاد در کنترل ایران است، جهان آزاد نمی تواند از دست رفتن ایران را تحمل کند و هیچ قدرتی در جهان وجود ندارد که بتواند کوچک ترین چیزی را خلاف منافع ملی ایران به کشور ما تحمیل کند».

- آبان ماه سال ۱۳۵۵ (نوامبر ۱۹۷۶): کارتر به مقام ریاست جمهوری امریکا انتخاب شد. وی بر سه مسئلهٔ اساسی خریدهای نظامی، عدم رعایت حقوق بشر و افزایش بهای نفت با شاه به طور جدی مخالفت می کرد.

- آذر ماه سال ۱۳۵۵ (دسامبر ۱۹۷۶): سفیر امریکا در تهران گفت: «همکاریهای نظامی با ایران ادامهٔ یک سیاست ملی است که از طرف شش رئیس جمهور اجرا شده است و همچنان، ادامه می یابد».

- آذر ماه سال ۱۳۵۵ (دسامبر ۱۹۷۶): کمیتهٔ فرعی مجلس نمایندگان امریکا اعلام کرد، در ایران حقوق بشر رعایت نمی شود.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۶ (مه ۱۹۷۷): کارتر با فروش هواپیمای آواکس به ایران موافقت کرد.

- اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۶ (مه ۱۹۷۷): اردشیر زاهدی سفیر ایران در امریکا گفت: «ایران به تنهایی وسیع ترین بازار برای

مرکز مطالعات بین‌المللی ماساچوست آمریکا

در تحلیلی از انقلاب ایران نوشت:

«انقلاب ایران یکی از اصیل‌ترین تحولات دینی و سیاسی

زمان ما به شمار می‌آید؛

این همان گرایش به بنیادگرایی اسلامی است

که در درازمدت به علت وجود جمهوریهایی مسلمان‌نشین

در آسیای مرکزی، برای شوروی نیز خطرناک خواهد بود

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): جerald فورد، رئیس جمهور سابق آمریکا، گفت: «باقی ماندن شاه در قدرت در راستای منافع آمریکاست».

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): وزیر خارجه آمریکا موضع دولت متبوعش را این گونه اعلام کرد: «دولت آمریکا تشکیل یک دولت معتدل غیر نظامی را در ایران بر هر راه حل دیگری ترجیح می‌دهد».

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): در سخنرانی رهبر انقلاب در پاریس پس از روی کار آمدن بختیار، عنوان شد: «امریکا که سقوط شاه را فهمیده است و آن را قطعی می‌داند، اینک، راههای تازه‌ای در پیش گرفته است. امریکا فهمیده است که راه نظامی فایده ندارد».

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (ژانویه ۱۹۷۹): وزارت خارجه آمریکا اعلام کرد با دولت بختیار همکاری کامل خواهد داشت.

- ۲۳ دی ماه سال ۱۳۵۷ (۱۳ ژانویه): وزیر خارجه آمریکا اعلام کرد، شاه باید هر چه زودتر از ایران خارج شود.

- ۷ دی ماه سال ۱۳۵۷ (۱۷ ژانویه ۱۹۷۹): کارتر گفت: «ما قصد اعزام نیرو به هیچ کشوری را نداریم؛ چرا که این سیاست را یکبار در ویتنام تجربه کرده‌ایم و می‌دانیم نتیجه خوبی ندارد».

- ۷ بهمن ماه سال ۱۳۵۷ (۱۷ ژانویه ۱۹۷۹): کیسینجر، وزیر خارجه اسبق آمریکا، گفت: «امریکا هیچ گاه یک متعهد مفیدتر از شاه نداشته است و نسبت به ایران غفلت کرد».

- ۱۵ بهمن ماه سال ۱۳۵۷ (۵ فوریه ۱۹۷۹): کیسینجر گفت: «بیم آن می‌رود که انقلاب اسلامی به دیگر کشورها نیز سرایت کند و گناه این حرکت متوجه هدف تو خالی دفاع از حقوق بشر است».

- ۱۵ بهمن ماه سال ۱۳۵۷ (۵ فوریه ۱۹۷۹): رئیس سیا اعتراف

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): جerald فورد، رئیس جمهور سابق آمریکا، گفت: «باقی ماندن شاه در قدرت در راستای منافع آمریکاست».

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): وزیر خارجه آمریکا موضع دولت متبوعش را این گونه اعلام کرد: «دولت آمریکا تشکیل یک دولت معتدل غیر نظامی را در ایران بر هر راه حل دیگری ترجیح می‌دهد».

- دی ماه سال ۱۳۵۷ (دسامبر ۱۹۷۸): در سخنرانی رهبر انقلاب در پاریس پس از روی کار آمدن بختیار، عنوان شد: «امریکا که سقوط شاه را فهمیده است و آن را قطعی می‌داند، اینک، راههای تازه‌ای در پیش گرفته است. امریکا فهمیده است که راه نظامی فایده ندارد».

۴) پیروزی انقلاب اسلامی

پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۹)، نقطه عطف مهم دیگری در روابط ایران و امریکا محسوب می‌شود. امریکا، تنها در ماههای منتهی به وقوع این تحول بزرگ متوجه شد که شاه دیگر نمی‌تواند در ایران بماند. در برخورد با شاه در میان نهادهای سیاستگذاری قدرت تصمیم‌گیری و عمل امریکارا در برابر رهبری انقلاب امام خمینی (ره) و حرکت‌های انقلابی دچار انفعال کرد. انقلاب اسلامی ایران با سقوط شاه و قابلیت تأثیرگذاری بر منافع امریکا در سطح منطقه موجب شد تا موقعیت امریکا در ایران و منطقه به طور جدی با چالش رو به رو شود. مرور وقایع و تحولات نخستین سال پیروزی انقلاب اسلامی ایران نشان می‌دهد که مقامات کاخ سفید به شدت می‌کوشیدند تا موقعیت از دست رفته خود را بازسازی کنند. با وجود این، مشاهده می‌شود که هر چند روابط ایران و

جمهوریهای مسلمان نشین در آسیای مرکزی، برای شوروی نیز خطرناک خواهد بود. قیام علیه تجدد به سبک غربی، به ویژه در جهان اسلام شدت دارد. اسلام خیلی بیشتر از یک دین است».

۵) آغازی بر پایان روابط

روابط ایران و آمریکا از فردای پیروزی انقلاب اسلامی ایران به سطحی رسید که بنا به اذعان بسیاری از کارشناسان، واقعه تسخیر سفارت آمریکا به دست گروهی از دانشجویان پیرو خط امام در تاریخ ۴ نوامبر ۱۹۷۹ (۱۳ آبان ماه سال ۱۳۵۸) در واکنش به سیاستها و رفتار آمریکا در ۲۵ سال گذشته و در برابر انقلاب مردم ایران قابل پیش بینی بود؛ بنابراین، هر چند این حادثه تأثیرات شگرفی در روابط خارجی ایران و حتی مسیر تحولات منطقه ای و بین المللی داشت، طوری که صدای این تأثیر هنوز طنین انداز است، اما وقوعش را در آن مقطع زمانی نباید بسیار عجیب دانست.

تسخیر سفارت آمریکا در نهایت، سیاستهای خصومت آمیز آمریکا علیه ایران را تشدید کرد. بدین ترتیب، آمریکا تصمیم گرفت رابطه با ایران را قطع کند. در مقابل، جمهوری اسلامی ایران نیز بدون هیچ درنگی، از این قطع رابطه استقبال کرد؛ بنابراین، بسیاری از کارشناسان افزون بر این که در مقام تأمل در مورد روابط ایران و آمریکا به این حادثه رجوع می کنند، عمده تحولات داخلی و خارجی بعدی کشور را با در نظر داشت این مؤلفه به بحث می گذارند. از این دیدگاه، پایان روابط ایران و آمریکا و تحولات مربوط بدان را

کرد که این سازمان در مورد پیش بینی مسائل ایران ناکام بوده است.

- ۲۳ بهمن ماه، سال ۱۳۵۷ (۱۲ فوریه ۱۹۷۹): کارتر در نخستین اظهار نظر خود درباره انقلاب اسلامی گفت: «این اراده ملت بود که شاه را سرنگون کرد و ما حاضریم با دولت بازرگان همکاری کنیم».

- ۲۵ بهمن ماه سال ۱۳۵۷ (۱۴ فوریه ۱۹۷۹): اعضای چریکهای فدایی خلق سفارت آمریکا را در تهران اشغال کردند.

- ۳۰ بهمن ماه سال ۱۳۵۷ (۲۰ فوریه ۱۹۷۹): کارتر در مکالمه ای تلفنی با برژنف، رئیس اتحاد جماهیر شوروی، به وی هشدار داد که در امور ایران مداخله نکند.

- ۱۵ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ (۲۵ فوریه ۱۹۷۹): هنری جکسون، سناتور آمریکایی، گفت: «بر سر راه گسترش نفوذ شوروی در ایران مانعی وجود ندارد و این خطر، کشورهای حامی آمریکا و منطقه را تهدید می کند».

- ۱۹ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ (۲۹ فوریه ۱۹۷۹): وزیر انرژی آمریکا طی تحلیلی در مورد سقوط شاه گفت: «با توجه به وضع ایران، تغییر چشمگیری در توازن قدرت در منطقه پدید آمده و منافع حیاتی آمریکا به خطر افتاده است».

- ۱۷ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ (۷ مارس ۱۹۷۹): منابع خبری اعلام کردند: «کارتر به زودی به خاورمیانه سفر و با سران مصر و اسرائیل گفتگو خواهد کرد. وی که به پایان دوران ریاست جمهوری خود نزدیک می شود، در صدد است تا ضربه وارد شده از ناحیه طرف پیروزی انقلاب اسلامی را جبران کند. به عقیده برخی از تحلیلگران، پیدا کردن جانشین مناسب برای

ایران از جمله مسائل مهم روز آمریکاست که در این سفر پیگیری خواهد شد».

- ۱۴ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ (۳ مه ۱۹۷۹): مرکز مطالعات بین المللی و مؤسسه تکنولوژی ماساچوست آمریکا در تحلیلی از اوضاع ایران و انقلاب اسلامی نوشت: «انقلاب ایران یکی از اصیل ترین تحولات دینی و سیاسی زمان ما را تشکیل داده است. این همان گرایش به بنیادگرایی اسلامی است که از اندونزی تا مراکش و از ترکیه تا آفریقای جنوبی را در بر می گیرد و در درازمدت به علت وجود

در سه مقطع حساس دنبال می کنیم.

۱-۵) تسخیر سفارت آمریکا در تهران

- ۱۳ آبان ماه سال ۱۳۵۸ (۴ نوامبر ۱۹۷۹): حدود چهارصد تن از دانشجویان مسلمان پیرو خط امام سفارت آمریکا را اشغال کردند و به مدت پانزده ماه، بیش از شصت تن از کارکنان سفارت را به گروگان گرفتند.

- آبان ماه سال ۱۳۵۸ (نوامبر ۱۹۷۹): کارتر با صدور دستور العمل اجرایی شماره ۴۷۰۲ واردات نفت ایران به آمریکا را ممنوع اعلام کرد.

- ۲۳ آبان ماه سال ۱۳۵۸ (۱۴ نوامبر ۱۹۷۹): رئیس جمهور آمریکا طی فرمان ۱۲۱۷۰، به بلوکه کردن تمامی داراییهای ایران نزد بانکهای دولتی و خصوصی آمریکا در داخل و خارج از کشور اقدام کرد.

ایران اظهار کرد: «اگر کارتر در عمر خود یک کار کرده باشد که بتوان گفت به خیر و صلاح این ملت مظلوم است، همین قطع رابطه با ایران است...».

- ۱۵ اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۹ (۲۴ آوریل ۱۹۸۰): شکست عملیات نجات گروگانها از سوی آمریکا موسوم به واقعه طیس و استعفای وزیر خارجه آمریکا در اعتراض بدین عملیات.

- خرداد ماه سال ۱۳۵۹ (ژوئن ۱۹۸۰): آغاز تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران.

- شهریور ماه سال ۱۳۵۹ (سپتامبر ۱۹۸۰): رهبر انقلاب چهار پیش شرط آزادی گروگانها را اعلام کرد: «بازگرداندن داراییهای شاه؛ ۲) تعهد به عدم مداخله در ایران؛ ۳) آزاد کردن دارایی های ایران در آمریکا؛ ۴) لغو ادعاهای آمریکا علیه ایران.

تسخیر سفارت آمریکا در نهایت،

سیاستهای خصومت آمیز این کشور

علیه ایران را تشدید کرد؛

بدین ترتیب، ایالات متحده در قطع رابطه با

جمهوری اسلامی ایران مصمم شد؛

در مقابل، ایران نیز بدون هیچ درنگی،

از این قطع رابطه استقبال کرد

۲-۵) دوران جنگ ایران و عراق

ناکامی آمریکا از اقدامات اطلاعاتی-امنیتی و سیاسی-نظامی و فشار به ایران برای آزادسازی گروگانها، همسویی منافع آمریکا با عراق و در نتیجه، فراهم شدن زمینه های حمله عراق به ایران زافراهم آورد. استراتژی آمریکا در جنگ ایجاد موازنه و جلوگیری از پیروزی ایران بود.

- ۲۲ مهر ماه سال ۱۳۵۹ (۱۲ اکتبر ۱۹۸۰): حجت الاسلام هاشمی رفسنجانی گفت: «ما آمریکا را از اول دشمن خود می دانستیم و اکنون نیز، آتش افروز اصلی این جنگ می دانیم. ما احتمال اینکه آمریکا قدمهای بزرگ تری را هم بردارد، می دهیم.».

- بهمن ماه سال ۱۳۵۹ (۲۰ ژانویه ۱۹۸۱): گروگانهای آمریکایی در آخرین روز ریاست جمهوری کارتر و آغاز ریاست

- ۱۰ فروردین ماه سال ۱۳۵۹ (۳۰ مارس ۱۹۸۰): کارتر با ارسال پیامی برای رهبر انقلاب به اشتباهات آمریکا در قبال ایران اعتراف کرد.

- ۱۸ فروردین ماه سال ۱۳۵۹ (۷ آوریل ۱۹۸۰): رئیس جمهور آمریکا طی فرمان ۱۲۲۰۵، صادرات کالاهای آمریکایی به ایران را قطع کرد.

- ۱۹ فروردین ماه سال ۱۳۵۹ (۸ آوریل ۱۹۸۰): خبرگزاری فرانسه از واشنگتن گزارش داد: «جیمی کارتر در یک سخنرانی تلویزیونی، قطع روابط دیپلماتیک بین آمریکا و ایران را اعلام کرد.».

- ۱۹ فروردین ماه سال ۱۳۵۹ (۸ آوریل ۱۹۸۰): رهبر انقلاب اسلامی ایران در نخستین پیام خود پس از قطع رابطه آمریکا با

منافع غرب به شمار می‌رود». همچنین، به وی توصیه کرد عملیات مخفی‌ای را که حتی ممکن است به سقوط دولت ایران بینجامد، مد نظر قرار دهد.

- تیر ماه سال ۱۳۶۳ (ژوئیه ۱۹۸۴): حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی گفت: «طراحی جنگ ایران و عراق از سوی امریکا صورت گرفته است و عمال امریکا، یعنی اردن، عربستان، کویت و امثال اینها خرج آن را تقبل کردند. امریکا همه چیز را علیه انقلاب اسلامی ایران تجهیز کرده است».

- آبان ماه سال ۱۳۶۳ (نوامبر ۱۹۸۴): جورج بوش، معاون رئیس جمهور امریکا گفت: «امریکا از کشورهای میانه رو عرب با تمام نیرو دفاع و از آنها در مقابل تهدیدهای اعراب تندرو و ایران جانبداری می‌کند».

امام خمینی (ره)

برای آزادی گروگانهای امریکایی

چهار پیش شرط تعیین کرد:

- ۱) بازگرداندن داراییهای شاه؛
- ۲) تعهد به عدم مداخله در ایران؛
- ۳) آزاد کردن دارایی‌های ایران در امریکا؛
- ۴) لغو ادعاهای امریکا علیه ایران

- ۲۳ بهمن ماه سال ۱۳۶۳ (۱۱ فوریه ۱۹۸۵): امریکا ایران را در صدر فهرست حامیان تروریسم قرار داد.

- ۳ اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۴ (۲۲ آوریل ۱۹۸۵): وزارت امور خارجه ایران، ادعاهای ریگان را مبنی بر حضور نیروهای ایران در شمال نیکاراگوئه مردود دانست.

- ۳ خرداد ماه سال ۱۳۶۴ (۲۴ مه ۱۹۸۵): رادیو امریکا اعلام کرد: «ریگان آماده است در صورت کشته شدن یکی از گروگانها از سوی گروه جهاد اسلامی در لبنان، قم، خارک و بندرعباس را بمباران کند».

- ۳۰ خرداد ماه سال ۱۳۶۴ (ژوئن ۱۹۸۵): ایران یک فروند هواپیمای TWA متعلق به امریکا را که پس از ریزش شدن به بیروت منتقل شده بود، از هواپیما ربایان باز پس گرفت.

- ۱۰ شهریور ماه سال ۱۳۶۴ (۳ اوت ۱۹۸۵): بنیاد تحقیقاتی

جمهوری ریگان آزاد شدند. دانشجویان مسلمان پیرو خط امام اعلام کردند: «با پایان مسئله گروگانها مبارزه با شیطان بزرگ پایان نمی‌یابد».

- بهمن ماه سال ۱۳۵۹ (فوریه ۱۹۸۱): وزیر خارجه امریکا اعلام کرد: «امریکا حضور نظامی خود را در منطقه خلیج فارس تقویت خواهد کرد تا به موقعیت کشورهای متمایل به غرب مثل عراق کمک کند».

- ۲۷ مهر ماه سال ۱۳۶۰ (۱۷ اکتبر ۱۹۸۱): رونالد ریگان در مصاحبه‌ای با روزنامه نگاران گفت: «اگر در ایران پانصد نفر دستگیر می‌شدند، این انقلاب رخ نمی‌داد».

- ۱۶ خرداد ماه سال ۱۳۶۱ (۶ ژوئن ۱۹۸۲): رهبر انقلاب فرمودند: «دشمن مشترک ما و دولتهای اسلامی، امریکا و اسرائیل است».

- فروردین ماه سال ۱۳۶۲ (آوریل ۱۹۸۳): الکساندر هیگ، وزیر خارجه پیشین امریکا، گفت: «دولت ریگان برای مقابله قاطع و یکپارچه علیه ایران باید به تدابیری متوسل شود که جنبه تهاجمی داشته باشد».

- ۲۸ فروردین ماه سال ۱۳۶۲ (۱۸ آوریل ۱۹۸۳): برژینسکی، مشاور پیشین امنیت ملی امریکا، گفت: «موقعیت استراتژیک ایران آنچنان برای غرب اهمیت دارد که امریکا به هر ترتیبی، حتی با اقدام نظامی باید نگذارد که غرب، ایران را از دست بدهد».

- فروردین ماه سال ۱۳۶۲ (آوریل ۱۹۸۳): سفارت امریکا در بیروت منفجر شد.

- ۳ مرداد ماه سال ۱۳۶۲ (۲۳ ژوئیه ۱۹۸۳): طبق گزارش مجله تایم: «سالانه، صدها میلیون دلار تجهیزات نظامی امریکا به رغم تحریم نظامی به ایران فروخته شده است. شرکتهای امریکایی از طریق دلالان اسلحه و همچنین، از طریق کشورهای ثالث به فروش و ارسال اسلحه به ایران اقدام می‌کنند».

- آذر ماه سال ۱۳۶۲ (دسامبر ۱۹۸۳): حجت‌الاسلام خامنه‌ای فرمودند: «اگر کوچک‌ترین نشانه‌ای از دخالت امریکا ببینیم، منابع حیاتی اش را در منطقه از بین می‌بریم».

- ۳۰ دی ماه سال ۱۳۶۲ (۲۰ دسامبر ۱۹۸۳): جورج شولتز وزیر خارجه امریکا، اعلام کرد: «ایران حامی تروریسم بین‌المللی است؛ بنابراین، از این پس، دولت امریکا به هم پیمانان خود فشار خواهد آورد تا ارسال اسلحه به ایران را متوقف کنند».

- دی ماه سال ۱۳۶۲ (دسامبر ۱۹۸۳): جفری کمپ، مسئول شرق نزدیک شورای امنیت ملی امریکا، با تهیه گزارشی برای رابرت مک‌فارلین یادآور شد: «آیت‌الله خمینی تهدیدی برای

هر تیج در گزارشی در مورد ایران، حمله نظامی و عملیات انتقامی علیه ایران را خواستار شد.

- ۲۵ شهریور ماه سال ۱۳۶۴ (۱۶ سپتامبر ۱۹۸۵): ریچارد مورفی، معاون وزیر خارجه آمریکا، در جلسه کمیسیون روابط خارجی مجلس سنای این کشور، تجاوز عراق به ایران را تلویحاً تأیید کرد.

- ۲۷ آبان ماه سال ۱۳۶۴ (نوامبر ۱۹۸۵): مک فارلین، مشاور امنیت ملی کاخ سفید مدعی شد رونالد ریگان را در جریان بازگیری محموله موشکهای تاو از اسرائیل به ایران قرار داده است.

- ۷ بهمن ماه سال ۱۳۶۴ (ژانویه ۱۹۸۶): به نوشته روزنامه المستقبل، امریکاطی تماسهای محرمانه ای با برخی از کشورهای غربی همچون انگلستان، آلمان و هلند از آنان خواست تا در جلسه وزیران خارجه اتحادیه اروپا از اتخاذ تصمیم درباره بحران خاورمیانه و جنگ ایران و عراق خودداری کنند؛ چرا که هرگونه تصمیمی اشکالاتی را در فعالیتهای دولت ریگان در استقرار صلح جدید در منطقه پدید می آورد.

- ۲۱ بهمن ماه سال ۱۳۶۴ (فوریه ۱۹۸۶): حجت الاسلام هاشمی رفسنجانی گفت: «امریکا اصولاً، قدرت آسیب پذیری در دنیا است. هر چه جسم بزرگ تر باشد، آسان تر هدف قرار می گیرد. امریکا در صورت ماجراجویی، دشمنانش را بیشتر می کند».

- ۱۴ فروردین ماه سال ۱۳۶۵ (آوریل ۱۹۸۶): منوچهر قربانی فر با جورج کیو در واشنگتن دیدار کرد و طرح دیدار هیئتی امریکایی از تهران محور این مذاکرات بود. در این جلسه،

پس از پایان جنگ تحمیلی

برخی از مواضع مقامات جمهوری اسلامی

ایران از جمله، حکم تاریخی امام (ره)

مبنی بر ارتداد سلمان رشدی،

ثابت کرد ایدئولوژی، همچنان

رکن اساسی منافع ملی ایران است

قربانی فر به طرف امریکایی قول داد بلافاصله، پس از ورود هیئت امریکایی به تهران، تمام گروگانهای امریکایی در لبنان آزاد شوند.

- ۴ خرداد ماه سال ۱۳۶۵ (مه ۱۹۸۶): هیئت امریکایی به سرپرستی مک فارلین به تهران وارد شد.

- ۷ مرداد ماه سال ۱۳۶۵ (ژوئیه ۱۹۸۶): رونالد ریگان طرح الیورث نورث در مورد ارسال مجدد قطعات یدکی موشک هاوک و همچنین، برگزاری جلسه ای با رابطهای ایرانی در اروپا تأیید کرد. این طرح، دستور شورای امنیت ملی رامبنی بر عدم تحویل هرگونه تجهیزات نظامی به ایران پیش از آزادی گروگانهای امریکایی ملغی می کرد.

- ۱۲ آبان ماه سال ۱۳۶۵ (۲ نوامبر ۱۹۸۶): هفته نامه لبنانی الشراع موضوع دیدار مک فارلین از تهران را طی گزارشی تشریح کرد. بلافاصله پس از انتشار این گزارش، سرویسهای خبری غربی موضوع گفتگوهای پانزده ماهه ایران و امریکا را در مورد تبادل تجهیزات نظامی و گروگانهای امریکایی مطرح کردند.

- ۱۴ آبان ماه سال ۱۳۶۵ (۴ نوامبر ۱۹۸۶): ریگان، رئیس جمهوری امریکا، گفت: «در جریان مذاکرات محرمانه ای که داشتیم، اجازه انتقال تعداد اندکی از سلاحهای دفاعی برای سیستم دفاعی ایران را دادم».

- ۵ آذر ماه سال ۱۳۶۵ (۲ نوامبر ۱۹۸۶): در پی فاش شدن سفر مک فارلین به تهران، مشاور امنیت ملی ریگان و معاون وی برکنار شدند.

- ۸ بهمن ماه سال ۱۳۶۵ (ژانویه ۱۹۸۶): ریگان گفت: «ماجرای ایران کنترلاً بزرگترین شکست دوران ریاست جمهوری من بود که مسئولیت کامل پیامدهای آن را نیز برعهده می گیرم».

- ۱۴ اسفند ماه سال ۱۳۶۵ (مارس ۱۹۸۷): ریگان گفت: «تلاش پنهانی برای معامله با ایران و ارسال اسلحه به ایران اشتباه بود».

- ۲۶ خرداد ماه سال ۱۳۶۶ (۱۹۸۷): مقامات دریایی امریکا عنوان کردند که ایران خلیج فارس را مین گذاری کرده است.

- ۱۱ تیر ماه سال ۱۳۶۶ (اکتبر ۱۹۸۷): وزیر خارجه ایران اعلام کرد: «امریکا مسئول پیامدهای ماجراجویی تجاوزکارانه در خلیج فارس خواهد بود»

- ۱۶ مهر ماه سال ۱۳۶۶ (اکتبر ۱۹۸۷): حمله امریکا به چند قایق گشتی سپاه پاسداران و شهید و زخمی کردن تعدادی از این نیروها.

- ۲۷ مهر ماه سال ۱۳۶۶ (اکتبر ۱۹۸۷): حمله کشتیهای امریکایی به سکوهای نفتی ایران.

- ۳۰ فروردین ماه سال ۱۳۶۷ (مارس ۱۹۸۸): ایران رسماً، علیه

شد. بدین ترتیب، در خارج از ایران، تحلیلی پدید آورد مبنی بر اینکه ایران از ایدئولوژی محوری در سیاست خارجی دست کشیده است، اما برخی از مواضع مقامات نظام در برخی از زمینه‌ها از جمله حکم تاریخی امام (ره) مبنی بر ارتداد سلمان رشدی ثابت کرد که همچنان، ایدئولوژی رکن اساسی منافع ملی ایران است. همچنین، مخالفت با برنامه‌ها و حضور غرب و آمریکا در منطقه و سیاستهای استثماری آنها با همان جدیت سابق در دستور کار سیاست خارجی و امنیتی ایران قرار گرفت.

از طرف دیگر، مقاومت ایران در مقابل توطئه‌های غرب در طول جنگ تحمیلی موجب شد تا غرب و آمریکا برنامه‌های جدیدی برای مهار انقلاب اسلامی ایران تدارک ببینند. این در حالی بود که برخی از تحولات منطقه‌ای از جمله حمله عراق به کویت در اوایل دهه ۹۰ نیز به شدت بر روابط دو جانبه ایران و آمریکا تأثیر گذاشت.

اعمال سیاست مهار از سوی آمریکا علیه ایران و عراق از جمله راهبردهای مهم آمریکا بود که از همان آغاز دهه ۹۰ به صورت رسمی اعلام شد. در این راستا، آمریکا ضمن آنکه می‌کوشید. سیاستهای منطقه‌ای ایران را مهار کند، با وارد کردن اتهامات چهارگانه (حمایت از تروریسم، تلاش برای دستیابی به سلاحهای کشتار جمعی، مخالفت با صلح خاورمیانه و نقض حقوق بشر)، وجهه نظام را در عرصه‌های بین‌المللی خدشه دار و طی این سالها، انواع تحریمهای اقتصادی، تجاری و تکنولوژیکی را علیه تهران اعمال کرد. با وجود این، طی سالهای پایانی دهه ۹۰، اعلام شد سیاست مهار در مقابل ایران و عراق عملاً، به شکست

اعمال سیاست مهار از سوی آمریکا

علیه ایران و عراق

از جمله راهبردهای مهم ایالات متحده بود

که از آغاز دهه ۹۰ به صورت رسمی

اعلام شد

حملات آمریکا به سکوه‌های نفتی اش و ایجاد مزاحمت برای کشتیها و هواپیماهای ایرانی در خلیج فارس به سازمان ملل شکایت کرد.

۱۴- اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۷ (مه ۱۹۸۸): وزارت خارجه آمریکا طی هشدار به بازرگانان و دیپلماتهای خود در خارج نوشت: «تهدیدهای ایران را باید جدی گرفت».

۱۲- تیرماه سال ۱۳۶۷ (۳ ژوئیه ۱۹۸۸): یک فروند هواپیمای مسافربری ایران بر فراز خلیج فارس هدف حمله ناوگان متجاوز نیروی دریایی آمریکا قرار گرفت و تمام ۲۹۰ سرنشین آن از جمله ۶۶ کودک کشته شدند.

۳۰- تیرماه سال ۱۳۶۷ (ژوئیه ۱۹۸۸): رهبر انقلاب در پیامی به مناسبت پذیرش قطعنامه ۵۹۸ چنین عنوان کرد: «امروز یکی از افتخارات بزرگ ملت ما این است که در برابر بزرگ‌ترین نمایش قدرت و آرایش ناوهای جنگی آمریکا و اروپا در خلیج فارس صف آرایی کرد و اینجانب به نظامیهای آمریکایی و اروپایی اخطار می‌کنم که تا دیر نشده و در باتلاق مرگ فرو نرفته‌اید، از خلیج فارس بیرون بروید و همیشه این‌گونه نیست که ناوهای شما هواپیماهای مسافربری ما را سرنگون کنند و ممکن است فرزندان انقلاب ناوهای جنگی شما را به قعر آبهای خلیج فارس بفرستند.»

۳-۵) پس از جنگ

با پذیرش قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل از سوی تهران و پایان یافتن جنگ ایران و عراق در تیرماه سال ۱۳۶۷، عمده نگاه مسئولان جمهوری اسلامی متوجه مسائل و مشکلات داخلی، به ویژه بازسازی زیرساختهای اقتصادی و جبران خسارات وارد شده طی هشت سال جنگ تحمیلی

وقوع حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر تغییرات بنیادینی را در راهبردهای امنیتی ایالات متحده باعث شد و در این راستا جرج بوش پس از این حادثه ایران را یکی از اضلاع سه گانه محور شرارت در کنار عراق و کره شمالی دانست

۱۹- آبان ماه سال ۱۳۶۷ نوامبر (۱۹۸۸). ریگان تحریم های تجاری علیه ایران را تمدید کرد.

۲۹- آبان ماه سال ۱۳۶۷ نوامبر (۱۹۸۸). رهبری انقلاب فرمودند: «همان گونه که بارها گفته ام، رابطه ایران و امریکا، رابطه گرگ و میش است و بین این دو آشتی نیست».

۱۹- اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۸ (مه ۱۹۸۹). ریچارد مورفی در مصاحبه با روزنامه کویتی الوطن اظهار کرد: «واشنگتن در تحلیل حوادث ایران با شکست و ناکامی روبه رو شده است».

۱۲- شهریور ماه سال ۱۳۶۸ (سپتامبر ۱۹۸۹). یک نظامی بلند پایه امریکایی به عمدی بودن حمله ناو وینسنس به هوایمیای مسافربری ایران اعتراف کرد.

۱۸- شهریور ماه سال ۱۳۶۸ (سپتامبر ۱۹۸۹). ۱۸۶ تن از اعضای مجلس نمایندگان ایالات متحده با امضای نامه مشترکی از جیمز بیکر، وزیر خارجه امریکا، خواستند با توجه به اینکه رهبران حکومت اسلامی راه میانه روی را در پیش نگرفته اند، باید برای برانداختن رژیم ایران، به سازمان مجاهدین خلق (منافقین) کمک کرد.

۸- آبان ماه سال ۱۳۶۸ (اکتبر ۱۹۸۹). جورج بوش، رئیس جمهور امریکا، حالت فوق العاده با ایران را که در سال ۱۹۷۹ به هنگام تصرف سفارت امریکا در تهران وضع شده بود، تمدید کرد.

۱۳- اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۹ (مه ۱۹۹۰). هیئت نمایندگی در دیوان لاهه با انتشار بیانیه ای اعلام کرد: «در مذاکرات حقوقی ایران و امریکا، تنها مسائل حقوقی بررسی شده نه مسائل سیاسی و اقتصادی».

۲۲- شهریور ماه سال ۱۳۶۹ (سپتامبر ۱۹۹۰). مقام رهبری فرمودند: «مقابله با تجاوز و سلطه گری امریکا در منطقه جهاد

انجامیده است. شاهد محکم بر این مدعا را باید در وقوع برخی از تحولات از جمله اشغال عراق در اوایل سال ۲۰۰۳ جستجو کرد. ایران نیز توانست با استفاده از دیگر منافع و ظرفیتهای موجود منطقه ای و جهانی در مقابل سیاست مهار که ریشه ای کاملاً صهیونیستی داشت و در حقیقت، همان سیاست تغییر رژیم از طریق تغییر رفتار یا تغییر ساختار بود، مقاومت کند و این سیاست را به شکست بکشاند.

با قرار گرفتن در سالهای نخستین هزاره سوم میلادی و با گذشت بیش از ۲۵ سال از تاریخ قطع روابط، هنوز تغییر چشمگیری در مناسبات دو جانبه اتفاق نیفتاده، این در حالی است که تحولات جدیدی در حوزه روابط دو کشور به وقوع پیوسته است.

وقوع حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، شرایط ایجاد تغییرات بنیادینی را در راهبردهای امنیتی ایالات متحده فراهم آورد و از این رهگذر، بر مناسبات ایران و امریکا نیز به شدت تأثیر گذاشت. در سال ۲۰۰۲ جورج بوش، رئیس جمهوری امریکا، ایران را یکی از اضلاع سه گانه محور شرارت در کنار عراق و کره شمالی دانست که در پی آن، بحرانی ترین وضعیت میان ایران و امریکا پدید آمد.

بدین ترتیب، به رغم گذشت حدود سه سال از آن زمان، هنوز نمی توان چشم انداز روشنی را برای آینده مناسبات دو کشور و سیاست های امریکا در برابر ایران تصور کرد و از دیدگاه نخبگان سیاسی و امنیتی، ابهامات و پیچیدگی های فراوانی در روابط دو طرف وجود دارد. در اینجا موارد قابل ذکر در این دوره را مرور می کنیم:

۱۱- مهر ماه سال ۱۳۶۷ اکتبر (۱۹۸۸). ریگان دستور گسترش نقش امریکا در خلیج فارس را صادر کرد.

جریان جنگ هشت ساله اش با ایران، تنها برای مقابله با دولت ایران بوده است.»

۹- خردادماه سال ۱۳۷۱ (مه ۱۹۹۲): جورج بوش، رئیس جمهوری آمریکا، گفت: «ایران از بمب هسته ای برای آمریکا خطرناک تر است.»

۳- آبان ماه سال ۱۳۷۱ (۲۳ اکتبر ۱۹۹۲): کنگره آمریکا قانون جلوگیری از گسترش سلاحهای کشتار جمعی در ایران و عراق را تصویب کرد.

۲۹- اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۲ (مه ۱۹۹۳): مارتین ایندیک، مسئول امور خارجی شورای امنیت ملی آمریکا، سیاست مهار دوگانه را علیه ایران و عراق اعلام کرد.

۲۰- شهریور ماه سال ۱۳۷۲ (سپتامبر ۱۹۹۳): به نوشته روزنامه وال استریت ژورنال، دولت آمریکا بانک جهانی را به قطع پرداخت وام به ایران مجبور کرد.

۲۲- فروردین ماه سال ۱۳۷۳ (آوریل ۱۹۹۴) خرازی، نماینده ایران در سازمان ملل، گفت: «در شرایط کنونی، ایران حاضر نیست مذاکره با آمریکا را آغاز کند.»

۲۲- اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۳ (مه ۱۹۹۴): در گزارش وزارت خارجه آمریکا، تهران خطرناک ترین حامی تروریسم در جهان عنوان شد.

۲۰- شهریور ماه سال ۱۳۷۳ (سپتامبر ۱۹۹۴): رئیس دفتر هماهنگی مقابله با تروریسم آمریکا گفت: «به نظر می رسد بمب گذارهای اخیر در بوینس آیرس، لندن، پاناما را

محسوب می شود.»

۲۳- آبانماه سال ۱۳۶۹ (نوامبر ۱۹۹۰): آمریکا حالت فوق العاده در رابطه با ایران را تمدید کرد.

۱- مرداد ماه سال ۱۳۷۰ (ژوئیه ۱۹۹۱): آمریکا با فروش هفت فروند هواپیمای ایرباس از سوی انگلیس به ایران مخالفت کرد.

۳۰- آبان ماه سال ۱۳۷۰ (نوامبر ۱۹۹۱): وزارت خارجه آمریکا اعلام کرد: «ایرانیان نباید به فناوری هسته ای غیر نظامی دست یابند؛ زیرا نمی توان به اغراض دراز مدت ایران اعتماد کرد.»

۶- بهمن ماه سال ۱۳۷۰ (ژانویه ۱۹۹۲): برژینسکی، مشاور پیشین امنیت ملی آمریکا، گفت: «ایران بزرگ ترین قدرت منطقه ای خلیج فارس شده است.»

۱۶- بهمن ماه سال ۱۳۷۰ (فوریه ۱۹۹۲): جیمز بیکر، وزیر خارجه آمریکا، برای مقابله با افزایش نفوذ ایران در جمهوری های مسلمان نشین آسیای طرح جدیدی را تهیه کرد. در این طرح از کمیته روابط خارجی سنای آمریکا حمایت اقتصادی و تسریع در گشایش سفارتخانه های آمریکا در این جمهوریها خواسته شده بود.

۱۴- اسفندماه سال ۱۳۷۰ (مارس ۱۹۹۲): وزارت خارجه آمریکا با صدور بیانیه ای به اتباع خود قویاً توصیه کرد، از سفر به جمهوری اسلامی ایران خودداری کنند.

۲۲- فروردین ماه سال ۱۳۷۱ (آوریل ۱۹۹۲): جورج بوش، رئیس جمهور آمریکا، گفت: «کمک واشنگتن به بغداد در

حادثه ۱۱ سپتامبر

ابعاد زاویه‌های پنهان سیاست‌های امریکا را

بیشتر از گذشته آشکار کرد و نشان داد

این کشور هیچ قدرتی را به رسمیت نمی‌شناسد

و بر پایه‌ی همین ملاحظه است که امروز،

آموزه عملیات پیشدستانه و سیاست یک جانبه‌گرایی را

برگزیده است

اطلاعات دفاعی امریکا گفت: «هیچ مدرک مستدل و محکمی دال بر دخالت ایران با یکی از گروه‌های مرتبط با آن در انفجار طهران وجود ندارد.»

- ۶ خردادماه سال ۱۳۷۶ (مه ۱۹۹۷): سخنگوی وزارت خارجه امریکا گفت: «امریکا به گفتگو با ایران تمایل دارد، اما موضوع اساسی تغییر رفتار جمهوری اسلامی است. نخستین و آخرین تحلیل ما از انتخابات دولت جدید ایران بر اساس رفتار بین‌المللی این کشور قرار خواهد داشت.»

- ۸ مهرماه سال ۱۳۷۶ (سپتامبر ۱۹۹۷): در پی امضای قرارداد توسعه میدان گازی پارس جنوبی با کنسرسیومی متشکل از شرکتهای فرانسوی، روسی و مالزی، سخنگوی وزارت خارجه امریکا تصریح کرد: «امریکا تحریم ایران را در مورد کنسرسیوم مزبور اجرا می‌کند.»

- ۱۴ مهرماه سال ۱۳۷۵ (دسامبر ۱۹۹۶): آلبرایت، وزیر خارجه امریکا گفت: «توانایی بازدارندگی امریکا در چهارچوب قانون هلمز-برتون محدود است و من در این مورد ناامیدم.»

- ۱۸ دی ماه سال ۱۳۷۶ (ژانویه ۱۹۹۸): آقای خاتمی، رئیس جمهوری اسلامی ایران، در گفتگو با شبکه سی.ان.ان امریکا نسبت به مهم‌ترین مسائل بین دو کشور ایران و امریکا موضع‌گیری کرد. خاتمی شکسته شدن دیوار بلند بی‌اعتمادی میان ایران و امریکا را خواستار شد.

- ۱۴ اسفندماه سال ۱۳۷۶ (مارس ۱۹۹۸): بیل کلینتون، رئیس جمهور امریکا، طی نامه‌ای به کنگره این کشور، دستورالعمل وضعیت اضطراری ملی علیه جمهوری اسلامی ایران را تمدید کرد.

- ۱ فروردین ماه سال ۱۳۷۷ (مارس ۱۹۹۸): کلینتون فرارسیدن عید نوروز را به ایرانیان و امریکاییان ایرانی تبار تبریک گفت.

تروریستهای تحت حمایت ایران انجام داده باشند.»

- ۱۹ بهمن ماه سال ۱۳۷۳ (فوریه ۱۹۹۵): سخنگوی وزارت خارجه امریکا با عبور خط لوله نفتی دریای خزر و جمهوری آذربایجان از طریق ایران مخالفت کرد.

- ۲۲ بهمن ماه سال ۱۳۷۳ (فوریه ۱۹۹۵): نیوٹ گینگریچ، رئیس مجلس نمایندگان امریکا و رهبر حزب جمهوری خواه، سرنگونی دولت ایران را خواستار شد.

- ۲۴ فروردین ماه سال ۱۳۷۴ (آوریل ۱۹۹۵): سازمان سیا بودجه نوزده میلیون دلاری را برای ادامه عملیات خود علیه عراق و ایران در سال ۱۹۹۶ درخواست کرد.

- ۱۹ اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۴ (مه ۱۹۹۵): دستورالعمل اجرایی کلینتون برای منع کامل تجارت و سرمایه‌گذاری در ایران اعلام شد.

- ۳ مرداد ماه سال ۱۳۷۵ (ژوئیه ۱۹۹۶): مجلس سنای امریکا لایحه قانونی تشدید مجازات شرکتهای خارجی طرف قرارداد ایران و لیبی را تصویب کرد.

- ۱۵ مرداد ماه سال ۱۳۷۵ (اوت ۱۹۹۶): کلینتون متن قانون تشدید مجازات اقتصادی علیه ایران و لیبی را امضا کرد. طبق این قانون، امریکا شرکتهای خارجی ای را که سالانه، بیش از چهل میلیون دلار در بخش نفت و گاز ایران و لیبی سرمایه‌گذاری کنند، مجازات می‌کند.

- ۲۵ شهریور ماه سال ۱۳۷۵ (سپتامبر ۱۹۹۶): مادلین آلبرایت، وزیر امور خارجه، گفت: «امریکا تحولات تهران را پیگیری می‌کند، اما هنوز مردد است که آقای خاتمی، رئیس جمهور جدید ایران، بتواند در سیاست دولت ایران تغییر مثبتی پدید آورد.»

- ۱۰ دیماه سال ۱۳۷۵ (دسامبر ۱۹۹۶): یک مقام آژانس

جمع بندی

بررسی پیشینه روابط ایران و آمریکا نشان می‌دهد که آمریکا، تنها یک ساختار سیاسی وابسته را تحمل پذیر می‌داند و با هر گونه داعیه استقلال طلبی و هویت مستقل فکری - سیاسی در دیگر کشورها در چالش است. حادثه ۱۱ سپتامبر ابعاد زاویه‌های پنهان سیاست‌های آمریکا را بیشتر از گذشته آشکار کرده است. این کشور هیچ قدرتی را به رسمیت نمی‌شناسد و بر پایه همین ملاحظه، آموزه عملیات پیشدستانه و سیاست یک جانبه‌گرایی را برگزیده است. بحران و چالش در ذات روابط ایران و آمریکا نهفته است. آمریکا برای تأمین منافع خود، متکی بر ابزارهای قدرت، به ویژه قدرت نظامی به دنبال تغییر در رفتار یا رژیم‌های سیاسی در کشورهای منطقه و ایران است. هرگونه خوش بینی برای بهبود روابط بر پایه تعریف منافع مشترک در پایان، تنها به سود آمریکا خواهد بود و نتیجه‌ای برای منافع و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نخواهد داشت.

۲- اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۷ (آوریل ۱۹۸۸): کنگره آمریکا با اختصاص بودجه ای ۲/۵ میلیون دلاری تأسیس رادیویی را برای پخش برنامه به زبان فارسی تصویب کرد.

۸- مرداد ماه سال ۱۳۷۷ (۲۸ ژوئیه ۱۹۹۸): آمریکا هفت شرکت روسی را به اتهام انتقال فناوری تولید موشک به ایران تحریم کرد.

۱۲- آبان ماه سال ۱۳۷۷ (نوامبر ۱۹۹۸): رهبر انقلاب فرمودند: «امریکا به چیزی کمتر از سلطه بر ایران قانع نیست. قطع رابطه با آمریکا به نفع ملت ایران است.»

۶- دی ماه سال ۱۳۷۷ (دسامبر ۱۹۹۸): ساموئل برگر، مشاور امنیت ملی آمریکا، با اذعان به ناتوانی آمریکا در شناخت مسائل ایران و ناکارآمد خواندن سیاست مهار دو گانه، مذاکره دوطرفه را خواستار شد.

۱۵- اسفند ماه سال ۱۳۷۷ (مارس ۱۹۹۹): کلینتون طی نامه‌ای به سلیمان دمیرل، رئیس جمهور ترکیه، به طور رسمی، انصراف این کشور را از خرید گاز ایران خواستار شد.

۶- فروردین ماه سال ۱۳۷۸ (آوریل ۱۹۹۹): کلینتون با صدور دستوری، تحریم فروش مواد غذایی و دارویی به ایران را لغو کرد.

۲۰۰۰ سال - مادلین آلبرایت، وزیر خارجه آمریکا، طی سخنانی در شورای روابط خارجی ایران و آمریکا بر نقش منفی واشنگتن در جریان کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ اعتراف کرد. سال ۲۰۰۰: تحریم واردات خاویار، خشکبار و فرش از ایران به آمریکا لغو شد.

۲۰۰۰ سال - بانک جهانی با وجود مخالفت‌های آمریکا با از سرگیری پرداخت وام به ایران موافقت کرد.

سال ۲۰۰۱: قانون تحریم ایران و لیبی برای پنج سال دیگر تمدید شد.

سال ۲۰۰۱: رئیس اف.بی.آی در گزارشی به مناسبت پایان دوره مأموریتش، دولت ایران را به دخالت در انفجار طهران متهم کرد.

سال ۲۰۰۱ ایران حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ را محکوم کرد.

سال ۲۰۰۲: جورج بوش طی سخنانی، ایران را در کنار دو کشور عراق و کره شمالی محور شرارت خواند.

سال ۲۰۰۲: جورج بوش طی سخنان دیگری، میان دولت و ملت ایران تفکیک قایل شد و حمایت خود را از آنچه خواست مردم ایران نامید، اعلام کرد.

سال ۲۰۰۲: ادعای ارسال سلاح‌های ایران برای تشکیلات خودگردان فلسطین در ماجرای کشتی کاری - آی.

یادداشتها

۱. جواد اطاعت؛ «جاذبه‌های ژئوپولیتیک ایران و رفتار ایالات متحده» فصلنامه ۱۵ خرداد؛ شماره ۲۳، سال پنجم، تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پاییز ۱۳۷۵.
۲. اسدالله خلیلی؛ روابط ایران و آمریکا؛ بررسی دیدگاه نخبگان آمریکایی؛ تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر ایران، چاپ دوم، بهار ۱۳۸۲.
۳. رابین رایت؛ آخرین انقلاب بزرگ؛ ترجمه احمد تدین و شهین احمدی؛ تهران: انتشارات مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۲.
۴. بهروز طیرانی؛ روزشمار روابط ایران و آمریکا؛ تهران: مرکز اسناد تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه؛ ۱۳۷۹.
۵. فؤاد عجمی؛ ریشه‌های خشم؛ ترجمه مه‌ری ملکان؛ رسانه‌های دنیا، اداره کل مطبوعات و رسانه‌های خارجی، ۱۳۸۲/۹/۱۶.
۶. غلامرضا کرباسچی؛ روزشمار روابط ایران و آمریکا؛ تهران انتشارات بقیه، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۷. مارک باودن؛ در میان گروگانگیران؛ ترجمه فخریه سندسی؛ رسانه‌های دنیا، اداره کل مطبوعات و رسانه‌های خارجی، ۱۳۸۳/۴/۲۳.
۸. یوناه الکساندر و الن ناتز؛ تاریخ مستند روابط دو جانبه ایران و آمریکا؛ ترجمه سعیده لطیفان و احمد صادقی، تهران: انتشارات قومس، چاپ اول، ۱۳۸۲.